Richard Mendelsohn: *Sammy Marks. The uncrowned King of the Transvaal.* David Philip, Kaapstad, 1992. 263 pp, Prys: R45,00 sagteband en R75,00 hardeband (inklusief). ISBN 0964861648

Sammy Marks se rol in die ontwikkeling van die ZAR en later die Transvaal, word op 'n kostelike wyse aangebied. Dit herskep die figuur van Marks teen die agtergrond van die ontwikkeling van die ZAR en later Transvaal, en is 'n verfrissende verandering van 'n oormaat neo-marxisties georiënteerde geskrifte oor die geskiedenis van die Transvaal, met 'n duidelike ekonomies-deterministiese ondertoon. Medelsohn verleen weer reg aan die indiwidu, sy vermoëns, wense en besondere persoonlikheid. Die persoon, Sammy Marks, word gaan haal in Lithaue ten tye van die onderdrukkende bewind van Tsaar Nicholaas. Sammy Marks is egter reeds voordat hy agtien jaar oud geword het, weg uit Rusland en het na 'n kort verblyf in Engeland (in Sheffield) na Suid-Afrika gekom in 1868 op die ouderdom van 24 jaar. Hierna word Marks gevolg van sy karwei-transportbesigheid tot sy en Isaac Lewis se grootskaalse betrokkenheid by diamantontginning in Kimberley. Marks het daarna hom na die Transvaal begewe om 'n distilleerbesigheid te loods onder die naam "*De Eerste Fabrieke*n", asook die ontginning van steenkool aangrensend aan die Vaalrivier. Marks het via Barberton se goudneerslae ook die goudmynbedryf betree en 'n sleutelrol gespeel in pogings om spoorverbindings na die Witwatersrand te kry. Marks se bydrae tot die geskiedenis van Transvaal is nie slegs geleë in sy sake-ondernemings nie, maar ook in sy rol as gesprekvoerder en bemiddelaar met die Transvaalse regering en bemiddelaar tussen Boere en Britse onderdane gedurende die spanningsvolle jare 1895-1902. Marks se tipiese sakemanspersoonlikheid word noukeurig en kleurvol geskets in hfst. 5, wat handel oor Marks se verhouding met die amptenary, hooggeplaasdes en veral pres. S.J.P. Kruger. Die gemaklike, joviale en "menslike" Sammy, wat té min in die goudmynbedryf belê het na die sin van Lewis, word gekontrasteer met die figuur van Cecil Rhodes. Mendelsohn verklaar die invloed van Marks in Transvaal grootliks aan die hand van die enorme persoonlikheidsverskil tussen Marks en Rhodes. Hierdie begripvolle tipering van Marks is 'n waardevolle bydrae tot die historiografie oor negentiende eeuse Transvaal.

Hierdie boek lewer 'n waardevolle bydrae tot die evaluering van die mens in die geskiedenis, teenoor die meganiese strukturalisties gedetermineerde interpretasies van skrywers oor die Transvaal die afgelope twintig jaar. Mendelsohn gee baie aandag aan Marks se menslikheid, sy siektes, sy paternalisme, sy gasvryheid en sy ongekompromiteerde beandering ten opsigte van 'n enkele party in Transvaal. Hoewel Marks na die Tweede Vryheidsoorlog toenemend die Boere se politieke party gesteun het, was hy steeds vriendelik en groothartig teenoor andersgesindes.

Die boek is goed geskryf, maklik leesbaar en behou 'n blik op die ligte sy van Marks se gekompliseerde lewe. Mendelsohn hanteer baie besonderhede en feite sonder om die leser se belangstelling te frustreer. Die boek handhaaf basies 'n chronologiese lyn, maar manipuleer dit soms om spesifieke temas te belig, bv. Marks as familieman, of Marks se bedrywighede rondom sy huis, Zwartkoppies. Die voetnoot-verwysings is omvattend en baie nuttig, die bibliografie volledig en insiggewend ook vir ander navorsers oor aanverwante temas en die indeks van groot waarde.

Hierdie publikasie gee weer perspektief aan die gebeure in Transvaal, voor en na die ontdekking van goud.

G. Verhoef
R.A.U.

P.L. Merrett and R. Butcher (Eds): *The Hunting Journal of Robert Briggs Struthers in the Zulu Kingdom and the Tsonga Regions 1852-56.* Killie Campbell Africana Library publications No. 6. University of Natal Press. Pietermaritzburg. 1991.

The intrinsic value of this text and its superb scholarly compilation allows readers of Natal history an appreciative smile as we anticipate the next winner from the Killie Campbell and U.N.P. stable.

One of the reasons why this volume is so valuable is the erudite work produced by Patricia Merrett in the various aids to the text - especially the fascinating introduction which places Struthers in historical perspective in Colonial Natal. The map, however, leaves much to be desired, and one would expect at least an attempt at tracing his six expeditions on the ground.

Struthers' hunter's journal, written in the form of field notes, is a rich mine of information for the region bounded by the Mlalazi and Phongolo rivers to Delagoa Bay during this period. Beginning with the hunting of hippopotami for their ivory, fat and skins, Struthers later graduates to the elephant which abounded north of the Mkhuze in Tsongaland. His graphic, articulate and observant record is astonishing when one takes into consideration the debilitating demands of long journeys in fever country - pages 49-50; pp. 95-97, with sometimes difficult companions: p.20.

This volume is useful because I don't believe our modern, increasingly conservation-minded public has much understanding of the decimation caused by these rare but mercenary hunters, and particularly their native client hunters. In their quest to enrich themselves through the sale of ivory, the Natal hunters endured much: eg. Dr. Robert Morris died when he was 28 - see note 78 p.114. There is a stoical quality as Struthers, with increasing efficiency, learns to hunt, and kills the hapless hippo's using boats to gain access to their favourite haunts where they abounded in herds of up to 50 - p.19. But there is also an anaesthetised insensitivity to basic cruelty evident as he clinically informs us on p.19: "Put twelve bullets into calf and did not kill it - fine shooting." "Today shot